www.wordlyknowledge.uz Volume: 3, Issue: 1, 2023

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHDAGI BOLALARNING RIVOJLANISHINING O'ZIGA XOS JIHATLARI

L.D.Ergasheva

M.F.Shamiyeva

NavDPI Maktabgacha ta'lim kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarning rivojlanishining o'ziga xos jihatlari, bolani tarbiyalash va rivojlantirishda faoliyatning yetakchilik roli haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, tarbiyachi, tarbiyalanuvchi, shaxs, individ, faoliyat, yosh xususiyatlari.

Аннотация: В данной статье рассматриваются специфические аспекты развития детей дошкольного возраста, руководящая роль деятельности в воспитании и развитии ребенка.

Ключевые слова: Дошкольное образование, педагог, ученик, личность, личность, деятельность, возрастные особенности.

Annotation: This article discusses the specific aspects of the development of children of preschool age, the leadership role of activities in the upbringing and development of a child.

Key words: Preschool education, teacher, student, person, individual, activity, age characteristics.

Psixologlarning ta'kidlashicha, bolalar maktabgacha ta`lim tashkiloti bolani jamiyatga moslashtirishning eng yaxshi variantidir. Maktabgacha ta'lim orqali bolaning kundalik tartibini to'g'ri tashkil qilish mumkin. Butun dunyo bo'ylab shifokorlar bolani ma'lum bir tartibga o'rgatish uning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydilar.

Agar bola ikki yoshgacha bo'lsa - uch yilda rejim nima ekanligini biladi, mttda bir necha oy ichida tana yangi qoidalarga o'rganib qoladi. Va maktabgacha ta'lim tashkilotini tugatgandan so'ng, bola maktabda muammolarga duch kelmaydi, chunki u yerda ham hamma narsa o'z vaqtida va jadval bo'yicha bo'ladi.

Maktabgacha ta'lim bolaga o'z mustaqilligi va xarakterini ko'rsatadigan joydir. Ona har doim yonida bo'lmasa, bola ko'p vaziyatlarni o'zi tahlil qila boshlaydi va faqat o'zi javobgar bo'lgan qarorlar qabul qiladi.

Yosh kattalashgan sari ruhiy faoliyat boyib boraveradi, shu bilan birga teskari jarayon ham ro'y beradi, shu sababli har bir yosh uchun shaxsning sensor, aqliy, hissiy, irodaviy, sababiy tomonlari kabi xususiyatlar xosdir; ular orasidagi o'zaro aloqa o'zgaradi, bu esa rivojlanishning umumiy darajasiga, xulq-atvor-ni tartibga solishga ta'sir ko'rsatadi. Yosh bilan birga faoliyatning yetakchi turi ham o'zgaradi. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolaning ijtimoiy rivojlanishi u ijtimoiy hayotda qatnasha boshlaganda uning xulqida, tevarak-atrofga bo'lgan munosabatida namoyon bo'ladi.

Bolalar hayotining birinchi yilidanoq faoliyatning eng oddiy turlari undagi shaxsiy qobiliyatlar, xususiyatlar, tevarak-atrofga ma'lum bir munosabatning shakllanida asos bo'lib xizmat qiladi. Masalan, kattalarning bolalar bilan bo'ladigan hissiy, hissiy-predmetli munosabatlaridanoq bolada dastlabki ijtimoiy talabni vujudga keltiradi, dastlabki xarakat va tasavvurlar, tasurotlar shakllana boshlaydi.

Agar ta'lim jarayonida 3-4 yoshli bolalar diqqati tabiat, kishilar to'g'risidagi konkret faktlarga qaratilsa, 5-6 yoshli bolalarga ta'lim berishda asosiy e'tibor muhim bog'liqliklar va

www.wordlyknowledge.uz Volume: 3, Issue: 1, 2023

munosabatlarga, ulardagi oddiy tushunchalarni shakllantirishga qaratiladi. Bular orqali bolalarda tushunarli tafakkur rivojlantiriladi.[1]

Kichik maktab yoshidagi bolalar uchun o‘qish asosiy faoliyat bo‘lib qoladi va bu faoliyatni bolalar ijtimoiy ahamiyatli faoliyat deb anglay boshlaydilar. Bola o‘zini maktab o‘quvchisi deb tushuna boshlaydi.

Demak, bolani tarbiyalashda, uning rivojlanishida maktabgacha ta’lim yetakchi rol o‘ynaydi. Shuning uchun ta’lim-tarbiya tashkilotlarida va oilada bolaning hayotini u turli-tuman faoliyatlar bilan shug‘ullana oladigan qilib tashkil etish kerak. Bunga albatta, bolalar faoliyatining mazmunini boyitib borish, yangi bilim malakalarni singdirish mustaqilligini rivojlantirish bilan erishiladi. Odam shaxsini shakllantirish bu tevarak-atrofdagi dunyoga, tabiatga, mehnatga, boshqa odamlarga va o‘ziga munosabat sistemasini izchil o‘zgartirish va murakkablashtirishdir. Bu uning butun hayoti davomida ro‘y beradi. Bunda bolalik va o‘smirlik yoshi ayniqsa muhimdir. Odamning shaxs sifatida rivojlanishi uning jismoniy va ma’naviy kuchlari birligida har tomonlama va yaxlit amalga oshiriladi.

Bola ikki yarim yoshga to‘lganda buyumlar bilan bog‘lik faoliyat va muomala ancha yuqori rivojlanish darajasiga erishadi, o‘yin va tasviriy faoliyatga o‘tish uchun asos yaratiladi. Kattalar uyushtiradigan muloqot va faoliyatda bolalarda o‘zini-o‘zi anglashning dastlabki shakllari shakllanadi. Bola o‘ziii atrof-dagi odamlardan ajratadigan, o‘z imkoniyatlarini anglab etadigan bo‘la boshlaydi. Mustakillik rivojlanishining ana shu bosqichida bolalar kattalarning vasiyligini qisman cheklashga intiladilar. O‘zini-o‘zi anglashning dastlabki shakllari xulq-atvor sabablarini shakllantirishning boshlanishi bo‘ladi.

Ilk yoshdagi bolalarning faolligi va mustaqilligi bevosita katta odamning ishtiroki va ta’siri ostida ro‘y bersa, 4-6 yoshli bolalar xilma-xil faoliyatga tobora mustaqil, o‘z xoxishlariga ko‘ra qo‘shiladilar, bunda ongning roli oshadi va ba’zan ijodiy xususiyatga ega bo‘ladi. Ilmiy tadqiqotlarning ko‘rsatishicha, maktabgacha tarbiya yoshi-da etakchi bo‘ladigan o‘yin faoliyatida maktabgacha yoshdagi bolaning ijtimoiy, bilish faolligi rivojlanadi. Tarbiyachilar rahbarligidagi o‘yinlar chog‘ida bolalar turli harakat usullarini, buyumlar, ularning xususiyatlari va belgilari to‘g‘risidagi bilimlarni o‘zlashtiradilar. Bolalar makon, vaqt munosabatlarini, o‘xshashlikka va bir xillikka oid aloqalarni anglab etadilar, tushunchalarni egallaydilar. Harakatli o‘yinlar harakatlarning rivojlanishiga, makonda yo’l-yo‘riq topishga yordam beradi. Birgalikdagi o‘yinlarda bolalar odamlar o‘rtasidagi munosabatlarni, harakatlarni muvofiqlashtirishning ahamiyatini anglab etadilar va o‘zlashtiradilar, atrofdagi narsalar to‘g‘risidagi tasavvurlarini kengaytiradilar.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda o‘yin faoliyatining mazmuni xilma-xil bo‘ladi va har tomonlama rivojlanish imkoniyatlari kengayadi. O’yin hayolni rivojlantirishga, atrofdagi voqelik, odamlar mehnati to‘g’risidagi bilimlarni chuqurlashtirishga, shaxsning jamoachilik xususiyatlarini shakllantirishga ko‘maklashadi. Muntazam mehnat topshiriqlari o‘z faoliyatini jamoat manfaatlariga bo‘ysundirish, ijtimoiy foyda kelishiga amal qilish, mehnatning umumiy natijalaridan quvonish ko‘nikmalarini tarbiyalaydi va rivojlantiradi.

Mashg‘ulotlardagi eng oddiy o‘quv faoliyati atrofdagi tabiat, ijtimoiy turmush, odamlar haqidagi bilimlarni o‘zlashtirishga, shuningdek aqliy va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam beradi. Agar 3—4 yoshda ta’lim paytida bolalarning e’tibori tabiat, odamlar xayotidagi aniq faktlar va hodisalarga qaratilsa, 5—6 yoshli bolalarga ta’lim berish muhim aloqalar va munosabatlarni o‘zlashtirishga va aloqalarni umumlashtirishga hamda eng oddiy tushunchalarni shakllantirishga qaratilgan bo‘ladi, bu esa bolalarda tushunish tafakkurining rivojlanishiga olib keladi. O‘zlashtirilgan bilimlar va rivojlangan aqliy

[1] Adizova T.. Psixologik korreksion ishlar. T.2000-126b

www.wordlyknowledge.uz Volume: 3, Issue: 1, 2023

qobiliyatlarni bolalar xilma-xil o‘yinlarda va mehnatda qo‘llaydilar. Bularning hammasi bola shaxsining rivojlanishiga ta’sir etadi, unda faoliyatning yangi mazmuniga qiziqishni shakllantiradi.[2]

Maktabgacha yosh davridagi ehtiyojlar, his-tuyg‘ular, sabablar, maqsadlarni tarbiyalash va rivojlantirish shu darajaga yetadiki, u bolaga maktabdagi muntazam o‘qishga o‘tish imkonini beradi. Kichik maktab yoshida asosiy narsa o‘qish bo‘lib qoladi va uni bolalar ijtimoiy ahamiyatga molik faoliyat sifatida tushunadilar. Bolaning jamiyatdagi yangi mavqei o‘z xatti-harakatini va tengdoshlarining xatti-harakatini o‘zgacha nuqtai nazardan — maktab o‘quvchisi nuqtai nazaridan baholashni shart qilib qo‘yadi. Bola faollik, ijodkorlik ko‘rsatib, kattalarning uning xulq-atvoriga va faoliyatiga qo‘yayotgan tobora murakkablashib borayotgan talablarini bajarishga intiladi.

Har bir faoliyat turining mazmuni va tuzilishining ijtimoiy-tarixiy tabiati har bir yosh avlodga ob’ektiv ravishda berilgan bo‘ladi. Odamlarning ishlab chiqarish qurollarida, bilimlarda, san’atda, axloqda va hokazolarda jamlangan sermahsul faoliyati natijalari birgalikdagi faoliyatda va muloqotda bo‘lgan paytda tarbiya va ta’lim vositasida katta avloddan kichiklarga beriladi. Odam shaxsining ijtimoiy tabiati ana shunday shakllanadi.

Tarbiya tarbiyalanuvchida kuchli faoliyat ehtiyojini uyg‘otib, yangi xulq-atvor sifatlarini shakllantirishga yordam bergandagina kutilgan natijalarga erishadi. Bolani tarbiyalash va rivojlantirishda faoliyatning yetakchilik roli to‘g’risidagi qoidadan kelib chiqib, uning o‘quv-tarbiya muassasalaridagi va oiladagi hayotini u faoliyatning xil-xil turlariga boy bo‘ladigan qilib uyushtirish zarur. Bunda ularga mazmunni boyitishga, yangi ko‘nikmalarni o‘zlashtirishga, mustaqillikni rivojlantirishga qaratilgan rahbarlik ta’minlanishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Adizova T.. Psixologik korreksion ishlar. T.2000-126b
2. G’affarov A.Z., Yugay A.X. Pedagogika amaliyoti. T. 2002
3. Jalilova S.X., Aripova S.M. "Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi" Toshkent 2017
4. Qodirova F.R.., Maktabgacha pedagogika’’. Toshkent-2019.

[2] G’affarov A.Z., Yugay A.X. Pedagogika amaliyoti. T. 2002 -214-b.